

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ SPECIAL-CRIMINOLOGICAL MEASURES TO COUNTER TERRORISM

Данильченко Ю.Б.,
к.ю.н.,
прокурор Харківської області

Статтю присвячено аналізу спеціально-кримінологічних заходів протидії тероризму як комплексу заходів, що здійснюються широким колом спеціалізованих суб'єктів. Акцентовано увагу на необхідності їх удосконалення відповідно до реалій сьогодення України та міжнародних стандартів.

Ключові слова: спеціально-кримінологічні заходи, спеціалізовані суб'єкти, терористичні загрози, спеціальні правові заходи, організаційно-технічні заходи, стратегія національної безпеки.

Статья посвящена анализу специально-криминалогических мер противодействия терроризму как комплексу мер, осуществляемых широким кругом специализированных субъектов. Акцентировано внимание на необходимости их усовершенствования в соответствии с украинскими реалиями и международными стандартами.

Ключевые слова: специально-криминалогические меры, специализированные субъекты, террористические угрозы, специальные правовые меры, организационно-технические меры, стратегия национальной безопасности.

The article is devoted to the analysis of specially-criminological measures of counteraction to terrorism, as a complex of measures implemented by a wide range of specialized subjects. Attention is focused on the need for their improvement in accordance with Ukrainian realities and international standards.

Key words: specifically-criminological measures, specialized actors, terrorist threats, special legal measures, organizational and technical measures, national security strategy.

Постановка проблеми. Однією з глобальних загроз Україні, її територіальній цілісності та державному устрою в сучасний період є тероризм. Варто зауважити, що теоретико-прикладні проблеми, пов'язані з дослідженням цього соціального феномена, не нові в кримінологічній науці. Пошуки ефективних засобів протидії тероризму як на міждержавному рівні, так і на рівні окремих держав тривають не одне десятиліття. Проте в сучасний період тероризм стрімко розвивається, видозмінюється (проявляється в збройних конфліктах, війнах), набуває надто жорстоких форм, спричиняє жахливі наслідки, має стійко виражений транснаціональний характер. Тому актуальність дослідження та виявлення причин та умов, що його продукують, і розроблення заходів протидії є безсумнівними. Не втрачає актуальності ця проблематика також для України, яка є учасницею низки міжнародних угод, присвячених протидії тероризму.

Метою статті є аналіз спеціально-кримінологічних заходів протидії тероризму, які можна розглядати як комплекс заходів, що здійснюються широким колом спеціалізованих суб'єктів – державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність боротьби зі злочинністю багато в чому залежить від інтенсивності взаємодії вчених і практиків різних дотичних галузей науки в справі формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту. Негативні тенденції та процеси, які відбуваються в Україні, вимагають постійного наукового відстеження, глибокого й детального вивчення криміногенної обстановки, внесення відповідних корективів у стратегію й тактику протидії злочинності [1, с. 100].

Серед вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували питання спеціально-кримінологічного запобігання злочинам загалом та злочинам, пов'язаним із тероризмом, зокрема, варто назвати О.М. Бандурку, М.Г. Вербєнського, В.О. Глушкова, В.П. Ємельянова, Р.Ю. Казакова, В.А. Ліпкана, О.М. Литвинова, Ю.В. Марченка, М.І. Мельника, С.Є. Серкерова, О.О. Степанченка, В.П. Тихого, П.Л. Фріса та інших. Безумовно, їх науковий доробок досить значний. Однак деякі проблемні питання стосовно спеціально-кримінологічної протидії тероризму на сучасному етапі роз-

витку українського суспільства потребують комплексного концептуального підходу, урахування кризових умов протидії злочинності та вироблення на цій основі нових науково-прикладних та організаційно-правових засад такої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на першорядну роль загальносоціальних заходів протидії тероризму в Україні, особливе місце в системі заходів протидії цьому негативному явищу посідають також спеціально-кримінологічні заходи, які полягають у цілеспрямованому впливі на криміногенні фактори, безпосередньо пов'язані з таким видом злочинної поведінки. Їх усунення або нейтралізація, як правило, здійснюються в процесі діяльності відповідних суб'єктів, для яких профілактико-запобіжна та припинююча функція є виконанням їх професійних завдань [2, с. 170].

За своїм змістом спеціально-кримінологічні заходи протидії злочинам терористичного характеру, як і загальносоціальні, можуть бути також політичними, соціально-економічними, організаційно-технічними, правовими та ідеологічними (культурно-виховними). Проте вони, як правило, є предметом спеціалізованих законодавчих та інших нормативно-правових актів, програм, планів, настанов тощо щодо протидії злочинності загалом і терористичній злочинності зокрема [3, с. 268].

Упродовж останніх років державна влада України здійснює низку спеціальних антитерористичних заходів. Ці заходи знайшли свій безпосередній вияв насамперед у прийнятих державною владою законодавчих та інших нормативно-правових актах, програмах, планах тощо.

З огляду на наявний і розширений сьогодні спектр новітніх терористичних загроз (що постали після 2014 р.) [4, с. 340] розроблено й затверджено нову Стратегію національної безпеки України (від 6 травня 2015 р.).

Крім того, окремі спеціальні заходи протидії терористичній злочинності знайшли вияв також у діяльності Кабінету Міністрів України та/або Національного банку України, якими затверджений План заходів на 2015 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [5], а також План заходів на

2017–2019 роки щодо реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року [6].

У кримінологічній літературі звертається увага на те, що важливим складником спеціально-профілактичних заходів протидії тероризму є своєчасне, повне та всебічне розкриття злочинів терористичного характеру. Під час кримінологічного вивчення проблем попередження тероризму важлива також та обставина, що на стадіях підготовки до вчинення злочину терористичного характеру, як правило, відбувається ціла низка загальнокарних злочинів, до яких належать незаконне придбання й зберігання вогнепальної зброї, вибухових та інших речовин, які можуть бути використані як засоби вчинення акцій тероризму; погроза вбивством або нанесенням тяжкої шкоди здоров'ю; порушення різних установлених державою режимних заходів тощо. Ця обставина дає змогу окремим авторам зробити два важливі висновки. По-перше, явною є необхідність налагодження постійної й тісної взаємодії правоохоронних органів і спеціальних служб у справі попередження та припинення акцій тероризму. По-друге, цілком можливе (і навіть необхідне) запобігання акціям тероризму шляхом залучення їх потенційних учасників до кримінальної відповідальності за протиправні дії, що мають закінчений характер або вчинені на стадіях наближення до терористичних проявів. Крім того, необхідно налагоджувати міжнародне співробітництво, причому насамперед із тими країнами, які мають великий досвід боротьби з екстремізмом і тероризмом.

Очевидною для державної влади є активізація участі громадськості в запобіганні та протидії тероризму, оскільки значний кримінально-превентивний потенціал громадськості в справі протидії тероризму залишається нереалізованим [4, с. 345].

У сучасних умовах особливої актуальності також набуває робота з підвищення антитерористичної захищеності промислових об'єктів та об'єктів життєзабезпечення. Це важливо з тієї причини, що соціально-економічні наслідки терористичних нападів на такі об'єкти (величина економічного збитку, кількість постраждалих людей і тих, у яких порушені умови життя, психологічні й політичні наслідки, у тому числі внутрішньополітичні) можуть виходити за межі регіону агресії, особливо коли мова йде про об'єкти енергетики, наприклад газу чи нафти [7, с. 116].

У зв'язку із цим *організаційно-технічні заходи протидії терористичній злочинності* можуть знайти свою реалізацію в окремих положеннях Стратегії реформування спеціальних служб (заходи з удосконалення системи державного фінансового моніторингу в напрямі виявлення та вчасного перекриття джерел фінансування тероризму, створення державної бази даних біологічних інцидентів).

У комплексі *спеціальних правових заходів протидії тероризму* важливе місце варто відводити заходам кримінально-правового характеру, які повинні бути спрямовані насамперед на створення й забезпечення ефективного функціонування кримінального законодавства, що передбачає відповідальність осіб, винних у вчиненні різних акцій терористичного характеру [2, с. 127].

У зв'язку із цим В.П. Ємельянов зазначає, що в реальній дійсності терористичні акти та інші злочини терористичної спрямованості є складними злочинами, які складаються з основної й допоміжної дії, що перебувають між собою в співвідношенні координації, де одна дія (спрямоване на залучення населення насильство або погроза ним) є допоміжною дією, яка повинна за-

безпечити здійснення основної дії – спонукання адресатів впливу до прийняття вигідних для терористів рішень. З огляду на цю обставину, а також на системний порівняльно-правовий аналіз антикримінального законодавства окремих зарубіжних країн, на думку вченого, доцільно передбачити в Кримінальному кодексі України (далі – ККУ) новий окремий розділ XXI під назвою «Терористичні злочини».

Це дасть змогу, по-перше, усунути наявні в чинному ККУ суперечності, коли злочини терористичної спрямованості кваліфікуються за тими статтями ККУ, які передбачають відповідальність не тільки за такі злочини та містяться в різних розділах Особливої частини ККУ; по-друге, чітко визначити коло завдань і повноважень органів, які здійснюють боротьбу з тероризмом, оскільки всі передбачені в цьому розділі злочини будуть, відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, підслідні слідчим органів безпеки; по-третє, чітко окреслити межі інших складників антитерористичного законодавства [8, с. 63].

Зазначимо також, що в межах правових заходів протидії тероризму важливим напрямом діяльності залишається вдосконалення нормативно-правової бази, спрямованої на запобігання й припинення проявів релігійно-політичного екстремізму. Зрештою, важливого значення набуває також реалізація адміністративно-правових заходів попередження акцій тероризму. Вони повинні втілюватись переважно у виробленні й практичній реалізації комплексу режимних заходів, що мінімізують можливість реалізації терористичних намірів (введення режиму спеціального огляду багажу та пасажирів в аеропортах і на вокзалах, а також удосконалення режиму забезпечення безпеки користування наземним і повітряним транспортом; створення дозвільної системи для надійного контролю за зберіганням, придбанням і використанням вогнепальної зброї й вибухових речовин; удосконалення прикордонного режиму; забезпечення диверсійно-терористичної безпеки будинків та установ, що є потенційними об'єктами посягань терористів, тощо) [2, с. 163].

Важливу групу спеціально-кримінологічних заходів протидії тероризму становлять *спеціальні ідеологічні (культурно-виховні) заходи протидії* цьому явищу. Тривала антитерористична операція, глибока політична й економічна криза, протистояння геополітичним силам, неузгодженість дій різних гілок влади, вростання кримінального бізнесу в окремі державні структури, протизаконний обіг зброї, істотне зниження соціального рівня значної частини населення, знецінювання духовних і моральних цінностей, збільшення кількості терористичних актів в інших країнах та їх дедалі більший вплив є підґрунтям поширення ідеології й пропаганди тероризму в Україні. Тому протидія пропаганді та поширенню ідеології тероризму стає в сучасних умовах пріоритетним завданням державної системи протидії тероризму. Що стосується спеціальних виховних заходів протидії різним проявам терористичних загроз, то вони припускають проведення широкої роз'яснювальної роботи серед населення, спрямованої на викриття злочинної сутності й суспільної небезпеки наслідків будь-якої злочинної діяльності, у тому числі терористичної.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що за змістом систему спеціально-кримінологічних заходів протидії тероризму в різних його проявах утворюють спеціальні політичні, соціально-економічні, організаційно-технічні, правові, ідеологічні (культурно-виховні) та інші заходи. На відміну від загальносоціальних заходів вони знаходять свій вияв у спеціалізованих законодавчих та інших нормативно-правових актах, стратегіях, програмах, планах, концепціях щодо протидії злочинності загалом і терорис-

тичній злочинності зокрема. Тому одними з перспективних заходів протидії терористичній злочинності на спеціально-кримінологічному рівні можуть стати такі:

- розроблення концепції Стратегії реформування вітчизняних спеціальних служб;
- розроблення концепції Стратегії протидії злочинності на територіях Донецької та Луганської областей;
- удосконалення положень чинного кримінального законодавства, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення злочинів терористичного характеру;
- ширша реалізація альтернативних кримінальній відповідальності інших заходів державного реагування на вчинення таких злочинів, у тому числі реалізація крими-

нально-правового впливу у вигляді застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у разі вчинення їх уповноваженими особами злочинів, передбачених ст. ст. 258–258-5 ККУ;

- удосконалення нормативно-правової бази, спрямованої на запобігання й припинення проявів релігійно-політичного екстремізму;
- удосконалення адміністративно-правових заходів попередження акцій тероризму;
- проведення широкої роз'яснювальної роботи серед населення, спрямованої на викриття злочинної сутності та суспільної небезпеки наслідків будь-якої злочинної діяльності, у тому числі терористичної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Поняття і зміст спеціально-кримінологічного запобігання злочинам. Вісник Кримінологічної асоціації України: збірник наукових праць. Х.: ХНУВС, 2016. № 2(13). С. 98–107.
2. Серкерев С.Е. Криминологические проблемы международного терроризма: по материалам Республики Дагестан: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 2005. 200 с.
3. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. К.: Юридична думка, 2004. 400 с.
4. Степанченко О.О. Протидія етнорелігійному тероризму: монографія. Х.: Константа, 2018. 492 с.
5. Про затвердження плану заходів на 2015 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 11 березня 2015 р. № 99. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/99-2015-p>.
6. Про реалізацію Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 601-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/601-2017-p>.
7. Казаков Р.Ю. Этнорелигиозный терроризм и его предупреждение: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 2006. 216 с.
8. Емельянов В.П. Антитерористичне законодавство: поняття, система, шляхи вдосконалення: монографія. Х.: Право, 2016. 88 с.